

ОБЛІК, АНАЛІЗ І КОНТРОЛЬ ДОХОДІВ В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: СТАН ВИСВІТЛЕННЯ

Проведено аналіз динаміки захисту дисертацій з проблематики доходу, фінансових результатів та прибутку. Систематизовано елементи наукової новизни існуючих дисертацій та визначено подальші напрями дослідження

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки, в епоху інституціонального суспільства, в еру інформатизації людства не зникає актуальність дослідження поняття та особливостей обліку, аналізу та контролю категорії "дохід". Вчені багатьох країн світу, незалежно від періоду їх творчості висвітлювали категорію "дохід" в різних її аспектах. Незважаючи на різні напрями їх дослідження, дана категорія зустрічалась майже у працях всіх дослідників. Огляд праць дослідників дозволить визначити ступінь вивчення поняття "дохід" та проблемні питання, які висвітлювалися в них з метою пошуку шляхів їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням питань проблематики доходів, прибутку та фінансових результатів займалися такі російські та вітчизняні вчені як І.М. Алієв, С.А. Аронова, А.М. Бортник, Ф.Ф. Бутинець, А.М. Герасимович, Б.Т. Жарилгасова, М.Д. Заводчиков, З.В. Задорожний, Г.Є. Каратаєва, Л.М. Кіндрацька, Г.Г. Кірейцев, Г.С. Кличова, Д.С. Комшанов, М.Р. Лучко, Н.М. Малюга, Л.В. Нападовська, П.П. Німчинов, М.Я. Остап'юк, С.Ю. Полонський, М.С. Пушкар, В.К. Савчук, В.В. Сопко, І.С. Ульянов, В.О. Шевчук, Б.А. Шогенов та ін., враховуючи здобутки цих вчених, питання огляду досягнутих ними результатів потребують детальнішого вивчення.

Мета дослідження. Аналіз напрямів наукового дослідження з проблематики доходу, фінансових результатів та прибутку, виявити ступінь розгляду для визначення подальших напрямів дослідження.

Викладення основного матеріалу дослідження. Дохід є однією з ключових категорій економіки, до даному поняттю було приділено надзвичайно багато уваги.

У ході дослідження з метою виявлення проблемних питань здійснено аналіз авторефератів на здобуття наукового ступеня кандидата та доктор наук в Україні та Росії за тематикою доходи, включаючи також фінансові результати, де невід'ємною складовою при його визначенні є доходи, а також розглядалися автореферати за темою дослідження.

На основі даних, отриманих за вибіркою у інформаційній базі Житомирської наукової бухгалтерської школи, нами було виявлено 156 автореферати за тематикою дослідження, захищених протягом 1965-2009 рр., тобто дана тема є досить актуальною. Незважаючи на значні досягнення зробленими науковцями з проблематики доходів, невирішеними залишаються питання гармонізації обліку за П(С)БО та податкових розрахунків.

Розглянемо загальну тенденцію захисту дисертацій з проблем доходу, фінансових результатів та прибутку в Росії, Україні та Білорусі (рис. 1.).

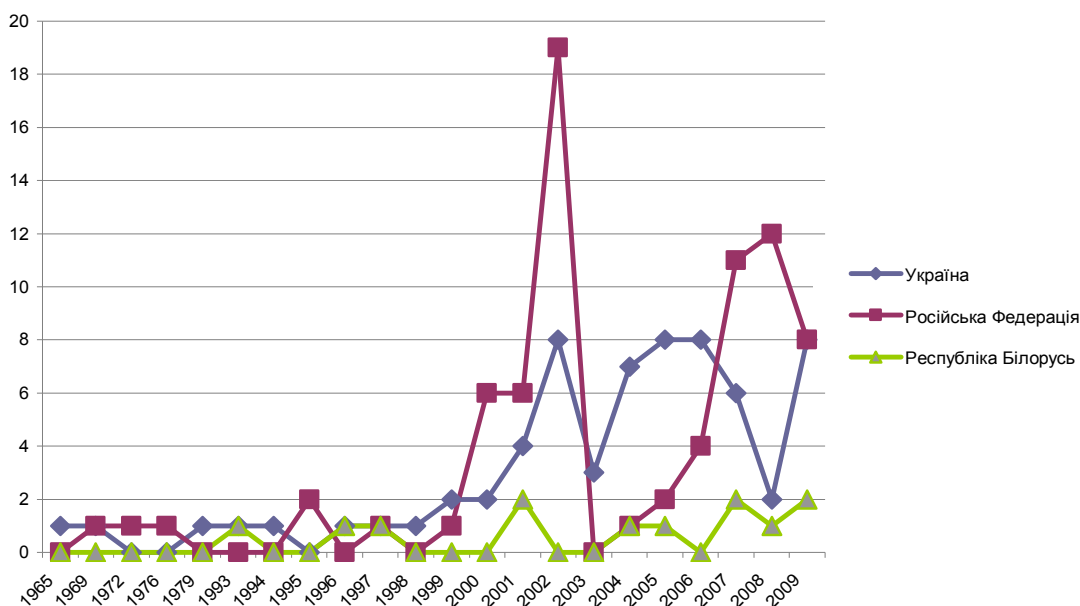

Рис. 1. Динаміка захисту дисертацій, присвячених проблемам доходу, фінансових результатів та прибутку протягом 1965-2009 рр.

Отже, за 1965-2009 рр. захищено 163 дисертації з досліджуваної проблематики, 76 дисертацій було захищено в Російській Федерації, 66 – в Україні, 12 – в Республіці Білорусь, також одна дисертація була захищена в 1990 р. в Казахстані та одна в 1995 р. в Узбекистані. Як видно з рис. 1, стрімке зростання кількості захищених дисертацій в оглянутих країнах спостерігається в 2001-2002 рр., це зумовлено прийняттям основних нормативних актів, які регулюють визнання доходів, а саме в Російській Федерації Положення з бухгалтерського обліку 9 "Доходи організації" (1999 р.) та Податкового кодексу (1998 р.), в Україні Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 15 "Дохід" (1999 р.), Закону України "Про податок на додану вартість"

(1997 р.) та змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" (1997 р.). Саме зміна законодавства наприкінці 90-х рр., у зв'язку зі зміною економічних потреб суспільства, спричинило підвищення інтересу до проблематики доходу, фінансових результатів та прибутку. Починаючи з 2002 р. зацікавленість даною тематикою не спадає, що зумовлене існуванням значної кількості проблем, які потребують подальшого вирішення.

Проте не всі розглянуті нами дисертації присвячені питанням обліку та контролю доходів, фінансових результатів та прибутку. Систематизація авторефератів дисертацій з проблематики доходу, фінансових результатів та прибутку в розрізі спеціальностей наведена у табл. 1.

Таблиця 1. Систематизація авторефератів дисертацій з проблематики доходів, фінансових результатів та прибутку в розрізі спеціальностей

Спеціальність	К-ть	Автори та рік захисту
Україна		
594 – “Економіка, організація і планування народного господарства (за галузями сільського господарства)”	1	Протасов В.Е. (1965)
08.601 – “Бухгалтерський облік і аналіз господарської діяльності”	1	Щербань В.К. (1969)
08.00.12 – “Бухгалтерський облік, статистика”	1	Самборський О.В. (1993)
08.00.04 – “Економіка та управління підприємствами”	2	Вороніна О.О. (2009), Худа В.В. (2007)
08.00.05 – “Економіка та управління народним господарством”	2	Грицай В.Г. (1994), Хомін П.Я. (1979)
08.00.09, 08.06.04 – “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит”	56	Аксаєва Н.В. (1997), Будько О.В. (2004), Будяк В.О. (2006), Вдовенко Н.М. (2004), Воскобійник Ю.С. (2007), Гаврилюк В.П. (2009), Гавришків І.Р. (2008), Гаращенко О.В. (2005), Гладій І.О. (2006), Гоголь Т.А. (2006), Гордієнко М.І. (2000), Гринавцева О.В. (2005), Гудзовата О.О. (2001), Гуцалюк Л.О. (1998), Дергільова Г.С. (2003), Єремян О.М. (2005), Калайтан Т.В. (2004), Канак Й.В. (2003), Канєва Т.В. (2002), Ковбич Т.М. (2009), Кононенко Т.В. (2001), Костів М.А. (2006), Кузьмінська О.Е. (1996), Курило Г.М. (2004), Лаговська О.А. (2007), Лебедзевич Я.В. (2002), Лежненко Л.І. (2007), Ломонос-Чанкеліані М.В. (2007), Мазіна О.І. (2007), Мельничук М.Г. (2009), Мельничук О.В. (2006), Міклуха О.Л. (2006), Назарова Г.Б. (2009), Некрасова Н.І. (2002), Нечай П.О. (2001), Отпущеннікова О.М. (2005), Павленко Р.В. (2004), Панченкова Ю.В. (2009), Пархоменко Н.М. (2002), Первозова І.В. (2003), Петраковська О.В. (2009), Позняковська Н.М. (2004), Подолянчук О.А. (2009), Приходько А.В. (2000), Прохар Н.В. (2009), Респлер М.В. (2006), Свідерський Д.Є. (2002), Семенець І.В. (1999), Снігурська Л.П. (2004), Токарева Т.О. (2005), Уткіна Н.В. (2008), Червінська С.Л. (2006), Шайкан А.В. (2002), Шара С.Ю. (2001), Ямборжо Г.А. (2005), Янок Д.А. (2005)
08.01.01 – “Економічна теорія”	1	Редька Л.М. (2002)
08.02.03. – “Організація управління, планування і регулювання економікою”	1	Савенко О.Л. (2002)
12.00.07 – “Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право”	1	Музика О.А. (2005)
Російська Федерація		
594 – “Економіка, організація і планування народного господарства (за галузями сільського господарства)”	1	Аверьянова М.А. (1969)
08.601 – “Бухгалтерський облік і аналіз господарської діяльності”	1	Тимоніна Ф.І. (1972)
08.00.01 – “Економічна теорія”	1	Аронова С.А. (2008)
08.00.05 – “Економіка та управління народним господарством”	7	Алієв І.М. (2007), Заводчиков М.Д. (2007), Комшанов Д.С. (2009), Полонський С.Ю. (2007), Ставрова О.В. (2008), Шогенов Б.А. (2002), Юлдашева Г.Р. (2008)
08.00.10 – “Фінанси, грошовий оборот і кредит”	10	Зудіна К.М. (2009), Каженова Д.Г. (2007), Каратаєва Г.Є. (2009), Кузнецов В.А. (2008), Ледовских В.О. (2008), Нахратова Е.Є. (2007), Новоселов К.В. (2005), Степанков Р.Б. (2007), Труніна І.О. (2005), Юрасов І.В. (2006)
08.00.12 – “Бухгалтерський облік, статистика”	54	Арутюнян Ц.Є. (2007), Бадарч А. (2008), Беляєва Л.О. (2000), Блашкевич Л.В. (1995), Бортник О.М. (2000), Бровкіна Н.Д. (2002), Булавко Л.В. (2007), Буткова О.В. (2002), Бушева А.Ю. (2002), Васильєва В.А. (2002), Волкова Н.М. (2002), Воробйова Л.П. (2001), Воропаєва С.В. (2002), Вошина В.М. (2008), Гарчук-Іванча Н.Г. (2007), Гордейко С.В. (1997), Ефіменко І.С. (2009), Жарилгасова Б.Т. (2009), Заспенко В.В. (2002), Золотарьова Ю.В. (2008), Іванов К.О. (2004), Кличова Г.С. (2002), Колибаба О.В. (2002), Количев А.В. (2001), Красноярська О.В. (2002), Куліш Н.В. (2001), Кучеряєва І.В. (2008), Манічкіна М.В. (2009), Манхаєва І.С. (2007), Мелентьєва В.В. (2000), Миронова І.С. (2001), Нігмадьєнов Ф.Ф. (2001), Околович С.О. (2000), Сабанін Р.Л. (2002), Самсонов І.В. (2002), Саприкін В.М. (2008), Ситова О.В. (2002), Скавитін М.К. (2002), Соловійова О.В. (2006), Тафинцева В.М. (2000), Тимофієва Т.В. (2009), Ульянов І.С. (2006), Ушаков О.І. (1976), Федосова О.М. (2001), Феофанов М.Ю. (2007), Філіп'єв Д.Ю. (2002), Фоміна М.І. (2002), Хофізова Е.Б. (1995), Хохлова Н.Б. (2006), Челік Н.О. (2000), Шматова О.В. (2002), Шогенов Б.А. (2002), Щипанов Е.Ю. (2002), Янковська Д.Г. (1999)
08.00.13 – “Математичні та інструментальні методи економіки”	1	Горбатенко О.М. (2009)
12.00.14 – “Адміністративне право, фінансове право, інформаційне право”	2	Новіков І.В. (2008), Притула С.В. (2008)
Республіка Білорусь		
08.00.10 – “Фінанси, грошовий оборот і кредит”	3	Леонтович Т.І. (2008), Чечко О.П. (2009), Ясинська Н.О. (2005)
08.00.12 – “Бухгалтерський облік, статистика”	9	Астаф'єва В.О. (1997), Богатирьова В.В. (2001), Галун А.Б. (2001), Жилінська Т.А. (2009), Корольов Ю.Ю. (1996), Лебедева С.О. (2004), Познякова І.О. (2007), Пономаренко О.П. (2007), Фролова О.Ю. (1993)
Казахстан		
08.00.12 – “Бухгалтерський облік, статистика”	1	Надєєва Н.В. (1990)
Узбекистан		
08.00.08 – “Гроші, фінанси і кредит”	1	Хасанов Н.Х. (1995)

Дані табл. 1. показують, що дисертації за тематикою дослідження, захищено за різними спеціальностями, 139 з них належать до спеціальностей економічного спрямування, 14 – фінансового, 3 – правового. Відповідно серед 156 захищених дисертацій, 123 відносяться до облікових спеціальностей: в Україні захищено 58 дисертацій, в Росії – 55 дисертацій за спеціальністю, в Білорусії – 9 та одна дисертація

захищена в Казахстані. Таким чином, питання обліку доходів, фінансових результатів та прибутку є достатньо дослідженими науковцями сьогодення. Проте незважаючи на значні дослідження науковців невирішеними залишаються питання відмінностей визначення доходів, фінансових результатів та прибутку в обліку за П(С)БО та податкових розрахунків.

Серед оглянутих робіт в Росії захищено 11 дисертацій на здобуття наукового ступеню доктора економічних наук, серед яких п'ять за спеціальністю "Бухгалтерський облік, статистика". В інших країнах дисертації захищалися лише на здобуття ступеня кандидата економічних наук, що є перспективою для подальших досліджень науковців, оскільки дана тема є постійно актуальною, а проблеми невичерпними.

Щодо захищених дисертацій з проблем бухгалтерського обліку доходів, прибутку і фінансових результатів, то кількість авторефератів в Росії та Україні майже однакова, проте,

проблемні питання, які досліджуються та вирішуються у наукових працях різняться між собою. Напрямами дослідження виступають: організація бухгалтерського обліку доходів, прибутку і фінансових результатів і розрахунків, проблеми обліку, аналізу і контролю доходів, як одного з ключових показників діяльності підприємства.

Для більш глибокого аналізу нами обрано дисертації лише облікового спрямування. Серед 123-ох авторефератів досліджено 105. Систематизація авторефератів за науковою новизною наведена в табл. 2.

Таблиця 2. Систематизація авторефератів дисертацій з проблематики доходів, фінансових результатів та прибутку за 1965-2009 рр. за елементами наукової новизни

Елементи наукової новизни	Кількість авторефератів, в яких зустрічаються дані елементи новизни, по країнах			Загальна кількість
	Україна	Російська Федерація	Республіка Білорусь	
1	2	3	4	5
Розроблено, удосконалено методику обліку, аналізу, контролю об'єкта дослідження та методика його визначення (розрахунку) та концепцію організації	39	32	4	75
Дано, удосконалено визначення терміну, та його сутність	28	17	2	47
Розроблені, удосконалені, запропоновані підходи, принципи, елементи, правила, засади тощо	17	25	1	43
Розроблені, удосконалені первинні документи, облікові реєстри, звітність	22	14	3	39
Удосконалено план рахунків бухгалтерського обліку та робочий план рахунків	8	8	2	18
Виявлено, представлено взаємозв'язок між об'єктами, які досліджувалися	3	6	–	9
Розроблено, удосконалено механізм, методи, моделі обліку, аналізу, контролю досліджуваного об'єкту	25	28	1	54
Проведено аналіз об'єкта, що досліджується чи удосконалено процес аналізу	8	13	4	25
Розкриті причини існування і особливості об'єкта та виділено фактори, що впливають на об'єкт, який досліджується	11	12	1	24
Досліджено історію об'єкта досліджено та виділено основні етапи його розвитку в часі та просторі	2	4	–	6
Доведено необхідність обліку, аналізу, контролю досліджуваного об'єкта та науково обґрунтовано його значення і функції, які він виконує	12	11	–	23
Розкриті переваги і недоліки об'єкта, який досліджується, та його відмінності від подібних об'єктів	1	9	–	10
Розроблено, удосконалено класифікацію об'єкта, що досліджується та виділено нові його види, форми, типи чи структура	31	19	3	53
Удосконалено інформаційне та програмне забезпечення об'єкта, що досліджується	11	1	–	12
Запропоновано, удосконалено показники та система показників для аналізу об'єкта дослідження	7	12	1	20
Загальна кількість оглянутих авторефератів	51	50	4	105

Аналіз даних, наведених у таблиці 2, дає можливість стверджувати, що найбільш актуальними проблемами в обліку проблематики доходів, фінансових результатів та прибутку, як показало дослідження авторефератів, є наступні:

– найбільшу увагу дослідники приділяють питанням методики обліку, аналізу та контролю проблематики доходів, фінансових результатів та прибутку (майже 72% дослідників), що пов'язано насамперед з відсутністю конкретної методики контролю доходів, прибутку та фінансових результатів, а також з існуванням значних проблем в частині обліку доходів відповідно до норм різних видів законодавства (податкового, фінансового);

– значну увагу авторами приділено розробці, удосконаленню класифікації об'єкта, що досліджується та виділено нові його види, форми, типи чи його структура, що в свою чергу є закономірним, оскільки, не існує єдиної чіткої класифікації до жодного об'єкта бухгалтерського обліку.

– також дослідники робили спроби удосконалити категоріальний апарат та визначити сутність ключових понять дослідження (приблизно 45%), що пов'язано з недосконалістю існуючих понять, як в нормативно-правовій базі, де одне і те саме поняття трактується по-різному, так і дослідники мають різні погляди на одне і те саме поняття;

– також велика увага науковців приділена питанням удосконалення документального забезпечення обліку проблем доходів, прибутку та фінансових результатів, а також облікових реєстрів і звітності, причинами цього є недостатнє забезпеченість існуючих форм документів інформацією для потреб користувачів, невідповідність показників (реквізитів) сучасними умовам (37%).

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Аналіз напрямів наукового дослідження з проблематики доходу, фінансових результатів та прибутку показав, що в останні роки значно збільшилась зацікавленість даною тематикою. Це пов'язано зі зміною економічних потреб суспільства. Так, в останні роки основною метою діяльності компанії стає нарощення їх вартості шляхом використання новітніх технологій та збільшення прибутковості. Через це "дохід" продовжує бути ключовою категорією економіки.

Огляд захищених дисертацій за тематикою дослідження показав, що серед 156 захищених дисертацій, 123 відносяться до облікових спеціальностей: в Україні захищено 58 дисертацій, в Росії – 55 дисертацій за спеціальністю, в Білорусії – 9 та одна дисертація захищена в Казахстані. Найбільш досліджуваними питаннями є: методика обліку, аналізу та контролю проблематики доходів, фінансових результатів та прибутку; розробка, удосконалення класифікації об'єкта, удосконалення категоріального апарату та визначення сутності ключових понять, а також удосконалення документального забезпечення обліку. Таким чином, питання обліку доходів, фінансових результатів та прибутку є достатньо дослідженими науковцями сьогодення. Проте незважаючи на значні дослідження науковців невирішеними залишаються питання відмінностей визначення доходів, фінансових результатів та прибутку в обліку за П(С)БО та податкових розрахунків.

БОРИСЕЙКО Юлія Володимирівна – аспірант кафедри бухгалтерського обліку Житомирського державного технологічного університету